

A Port-Royal Rend rövid története

A ciszterci Port-Royal-des-Champs története 1204. évi alapításáig nyúlik vissza. Az eredeti nevén *Notre-Dame de Porrois* apátságot 1204-ben *Mathilde de Garlande*, *Mathieu de Montmorency* özvegye alapította, aki a negyedik keresztes hadjárat során halt meg Konstantinápolyban. Később a hűbérbirtok *Milon de Voisins* tulajdonába került, aki *Eude de Sully* párizsi püspök támogatásával női szerzetesközösséget telepített le. Az 1209-től Cîteaux-hoz kötődő új apátságot 1225-ben hivatalosan affiliálta a generális káptalan, és a 15 km-re található Vaux-de-Cernay apátjának fennhatósága alá helyezte. Port-Royal, a Savigny Apátság leányapátsága lett.

Az impozáns apátsági templomot 1230. június 25-én szentelték fel, és az apátság a helyi urak bőkezűségének köszönhetően gyarapodott, XIII. század végétől birtokai már Párizs külvárosáig terjedtek. A Port-Royal Apátság azonban a XIV., XV. században hanyatlásnak indult.¹

1599 júniusában a francia filozófus, *Antoin Arnauld* húga, *Jacqueline Arnauld* lett a Párizstól Délre, Versailles közelében fekvő Port-Royal-des-Champs ciszterci apátság koadjunktixe, aki 1602. szeptember 29-én, tizenegy évesen, *La Mère Angélique* (*Angélique anya*) néven lett apátnő, kit Cîteaux akkori apátja, *Edmond de la Croix* adott meg.

1608-ban egy kapucinus szerzetes látogatott az apátságba, kinek prédikációja akkora hatást gyakorolt a tizenhét év körüli apátnőre, hogy más ciszterci apátok és lelki tanácsadók egyetértésével szigorú szabályokat vezetett be a Port-Royal apátságban. „18 éves fiatalságának hirtelenségével”, látogatóba érkező szüleit nem engedte be a monostorba.² Vissza kívánt térni Szent Benedek regulájának szigorú megtartásához, és az eredeti ciszterci lelkeséghez. Reformja éppen egybeesett az ellenreformáció nyomán kibontakozó nagy szerzetesi mozgalommal, s mivel az Arnauld család igen jó viszonyt ápolt a párizsi klerikális körökkel, Port-Royal nemsokára nagy hírnévre tett szert. 1609. március 21-én, Szent Benedek menyeyi születésnapján visszatértek a szegénység evangéliumi fogadalmához és a szigorú klauzúrához, leegyszerűsítették habitusukat, és a monostor berendezését, minden apáca kétféle munkához fogott, helyreállították a bencés zsolozsma imalturgiáját.

Mivel a régi kolostor szűknek bizonyult, 1625 májusában az apácák átköltöztek a párizsi apátságba, s 1627 júliusában az apátság a ciszterci rend jurisdikciónak átkerült a párizsi érsek fennhatósága alá. Port-Royalban csak egykáplán maradt. 1635-ben komoly rivalizálás bontakozott ki a párizsi katolikus egyházi körökben. Ennek egyik szereplője, *Jean Duvergier de Hauranne* (Saint-Cyran apátja) lett a Port-Royal spirituálisa, aki jó barátságban volt *Cornelius Jansennal*, Ypres püspökével. Közös törekvésük az ágostoni gondolkodásmód, a pozitív teológia előmozdítása, és a jezsuiták visszaszorítása volt. A Port-Royal Monostor a francia janzenizmus egyik bástyájává vált.

1636. szeptember 19-én, Angélique anya leányhúgát, *Jeanne Catherine Agnès Arnauld*-ot választották meg apátnőnek (La Mère Agnès), aki személyiségre épp ellentéte volt férfiasságának, s folytatta a megkezdett reformokat.³

1637-től hívő és tanult úriemberek egy csoportja úgy döntött, hogy elhagyja a világot és egyfajta sajátos remeteéletet kezd, az elhagyatott Port-Royal-des-Champs kolostorban. Az apátság erdői, gyümölcsösei, földjei a hajdani Egyiptom, Szíria, Palesztina romantikus ábrázolásaira emlékeztettek, melyeket a kor képzőművészei készítettek, s melyek nagy divattá tettek szert. A sivatagi atyák, remeték, szerzetesek képi témája a XVII. századtól élte reneszánszát, *Girolamo Muziano*, *Maarten de Vos*, *Abraham Bloemaert*, a velencei *Sadeler*

¹ forrás: <https://www.port-royal-des-champs.eu/histoire.html>

² Lékai Lajos O. Cist., *Ciszterciek*, 341.

³ *The Biographical Dictionary of the Society for the Diffusion of Useful Knowledge*, 565.

fivérek százával készítették az illusztrációkat, melyek komoly spirituális hatást gyakoroltak a korra.⁴

A Port-Royalban letelepedő férfiak, mint például *Antoine Le Maître*, *Louis-Isaac Le Maître de Sacy*, az orvos *Jean Hamon*, a nyelvész *Claude Lancelot*, a moralista *Pierre Nicole*, *Pierre Coustel*, *Antonine Singlin*, *Nicolas Fontaine*, illetve a neves *Blaise Pascal*, *Robert Arnauld d'Andilly*, *Alexander Varet* elmélyült tudományos munkát végeztek, imádságos életet éltek, közben karbantartották az épületeket, lecsapolták a mocsaras völgyet, a grangiákon dolgoztak.⁵ A leghíresebb mindőjük közül *Jean Racine* drámaíró volt. A *Solitaire*, magyarul magányos, remete jelzővel illették őket.

Saint-Cyran apátjának ösztönzésére 1637-től gyermekek oktatásának szentelték magukat, és „kis iskolákat” (*Petites Écoles*) hoztak létre. Mindez ugyanabban az évben történt, amikor *René Descartes Discours*-ja napvilágot látott. Minden tanár legfeljebb 5-6 gyerekért volt felelős. A délelőtti tanítás hajnali fél hatkor kezdődött, ezt latinul végezték. A délelőtt 11 órai étkezés és a kerti kikapcsolódás után a délután egy órát történelemnek vagy földrajznak, majd költészetnek vagy görög nyelvnek szenteltek. Port-Royalban igazi vallási, kulturális, és pedagógiai forradalom zajlott, ekkor jelentek meg az első, francia nyelvű tankönyvek, amelyeket a *solitaire* tudósok írtak, a legkülönbélebb tantárgyakban: írás, olvasás és retorika, nyelvtan, latin, görög, történelem, földrajz. Sikerük 1651-ben arra ösztönözte a *solitaire*-ket, hogy egy bentlakásos fiúiskolát építsenek, amely évente körülbelül harminc diákot volt képes fogadni.⁶ Időközben a párizsi kolostorból is jónéhány apáca visszaköltözött. A kolostor a hit és a tudomány fellegvára lett.

Port-Royal pedagógiai vívmányai közé tartozott a kis létszámú, ezért hatékony oktatás, valamint a memoriterek helyett különösen fontos szerepet kapott, a diákok egyéni ítélőképességének fejlesztése.⁷ Játékos formában tanítottak, figyelve a gyermek egyéni készségeire és pszichológiai alkatára, a lexikális tudással szemben a verbális oktatást preferálták.⁸ *Pascal* a tanulók dolgának megkönnyítése érdekében „számológép feltalálásán töri a fejét, és olvasási módszert eszel ki a Port-Royal növendékei számára”, akiket gyöngéd és szeretetteljes bánásmóddal oktattak.⁹ A korban általános szótagolvasás helyett *Pascal* bevezette az általa felfedezett szóképolvasást.¹⁰ Mindez teljesen ellentmondott a korban általános és megszokott, lexikális jellegű, szigorú jezsuita oktatási módszereknek.¹¹

„Ez alázatos mesterek, akik más téren mindenütt az akaratot alárendelték a kegyelemnek és az észet a hitnek, a világi tudományokban teljességgel az észre bízzák az ellen őrzést... A lapelvük volt a nevelésben: számot vetni az összes dolgokkal s csak azokat a képzeteket jóváhagyni, amelyek tiszták és világosak.”¹² A *solitaire* tanárok úgy tekintettek diákjaikra, mint akiket Isten bízott rájuk, teljes odaadással és felelősségvállalással, mi több „lelkes szeretettel” törődtek velük és nevelésükkel.¹³

⁴ forrás: <https://www.port-royal-des-champs.eu/programmation/expositions/actuelle.html>

⁵ Port-Royal legfontosabb pedagógiai munkái: Arnauld és Nicole, *Logique ou l'Art de penser*; Arnauld és Lancelot, *Grammaire générale et raisonnée*. 1660.; Lancelot, *Nouvelle Méthode pour apprendre facilement la Langue Grecque*. 1655.; Lancelot, *Nouvelle Méthode pour apprendre facilement et en peu de temps la Langue latine*. 1644.; Lancelot, *Nouvelle Méthode pour apprendre facilement et en peu de temps la Langue italienne*. 1660.; Lancelot, *Méthode pour apprendre facilement et en peu de temps la Langue espagnole*. 1660.; Lancelot, *Quatre Traités de Poésies latine, française, italienne et espagnole*. 1663.; Lancelot, *Le Jardin des Racines grecques*. 1657.; Arnauld, *Nouveaux Eléments de Géométrie*.

⁶ forrás: <https://www.port-royal-des-champs.eu/histoire/reforme-catholique.html>

⁷ Hammond, N., *Fragmentary Voices: Memory and Education at Port-Royal*, 61.

⁸ forrás: <https://lepole.education/en/pedagogical-culture/22-history-of-education.html?showall=1>

⁹ *Magyar Paedagogia*, 36.

¹⁰ op. cit., *Magyar Paedagogia*, 43.

¹¹ op. cit., Hammond, N., *Fragmentary Voices: Memory and Education at Port-Royal*, 54.

¹² Charles Augustin Sainte-Beuve, *Port-Royal*, II., Párizs, 1860., II., 302. idézi: *Magyar Paedagogia*, 38.

¹³ forrás: <http://www.inrp.fr/edition-electronique/lodel/dictionnaire-ferdinand-buisson/document.php?id=3422>

Összességében elmondható, hogy a *solitaire*-ket a „magasabb hit, az igazi morális mérce” jellemezte, „és semmilyen értelemben nem voltak eretnekek”.¹⁴

A janzenizmus és a körülötte kialakult ellenszenv nőttön nőtt, míg 1655-ben, *Charles Picoté*, Saint-Sulpice vikáriusa megtagadta az oltáriszentséget Liancourt hercegtől, mondván, hogy janzenista. A jezsuiták követelésére 1656-ban feloszlatták az apátság grangiáin működő iskolákat a *Pétites Ecoles*-t.¹⁵ A helyzet elmérgesedett, az ifjabbik *Antoine Arnauld*-ot eltávolították sorbonne-i katedrójáról, s az apátság is a janzenizmus vádjának máglyájára került. A kolostornak megtiltották új apácák felvételét és befogadását, így az apátság az 1680-as évekre a megsemmisülés szélére sodródott. 1709-ben a néhány megmaradt idős nővért különböző házakban helyezték el. Végül 1710-ben, XIV. Lajos francia király – aki békére vágyott Rómával és ezért a jezsuiták oldalára állt – bezáratta és leromboltatta Port-Royal des Champs apátságát. Minden vagyont és az apáti jog a Port-Royal de Paris apátságra szállt, melyet azonban a Nagy Francia Forradalom alatt börtönné alakítottak, majd szülészetté lett.

Antoin Arnauld, a két híres apátnő öccse, a „Nagy Arnauld”, aki ügyvéd és teológiai doktor is volt, valamint papként a janzenizmus híve, 1640 körül az apátság vonzáskörébe tartozó *Solitaires* mozgalom tagja és meghatározó ideológusa volt,¹⁶ ezért 1679-ben menekülni kényszerült Franciaországból, s Hollandiában telepedett le, ahol 1694-es haláláig maradt, s ébren tartotta Port-Royal szellemiségét.¹⁷ *Pierre Nicole*-lal közösen adta ki 1662-ben a *Port royal Logika* című művét,¹⁸ s ezzel az apátság története leáldozott.

1964-ben, a magyar születésű Julius Csernohorszky Gyula (Fehérvári Tamás), máriavtia szentelésű ókatolikus püspök és Max Rademacher, korábbi római katolikus, ekkor utrechti ókatolikus pap szerzetesrendet alapított, Port-Royal Ökumenikus Ciszterci Rendet,¹⁹ mely Klaus Schlapps apátsága alatt, 2012-ben elhagyta az Utrechti Uniót, és az Északi Katolikus Egyház jurisdikciójába került.

Az Ökumenikus Port-Royal Rendnek sem történeti, sem jogi kapcsolata vagy folytonossága nincs az egykori apátsággal,²⁰ ám alapítói nem véletlenül választhatták a legendás, a modern pedagógiát és a gyermekpszichológiát útjára indító, hajdani apátság nevét. Rendünk elnevezése, nomen est omen kötelez minket a mély hitre, a sivatagi atyák nyomdokainak követésére, ugyanakkor a ránk bízottakkal való személyes törődésre, az irgalmas szívre, nyitottságra, pszichológiai érzékenységre, a pedagógiai alapú hittanításra, a hatékony segítő beszélgetésre.

Talán egyszer még eljőhet az idő, amikor rendünk tagjai ismét a tudomány és a hit egymást segítő, kegyelmi párjában újra taníthatnak, és visszatérhetnek Port-Royal és a *solitaire*-ek hivatástudatához. Addig is igyekszünk jobban és mélyebben megismerni múltunkat és hagyományainkat, hogy sértetlenül adhassuk tovább utódainknak.

¹⁴ Romanes, E. D., *The Story of Port Royal*, xxii.

¹⁵ forrás: <https://pedagogiaport--royal.blogspot-com>

¹⁶ Agten, E., *The Catholic Church and the Dutch Bible*, 151.

¹⁷ Sedgwick, A., *The Travails of Conscience*, 227-228.

¹⁸ Kiss-Tóth Christian, *A logika története*, 23.

¹⁹ Flügel, Christian, *Die Utrechter Union ind die Geschichte ihrer Kirche*, 70.

²⁰ <https://www.sekten-sachsen.de/port-royal.htm>

Felhasznált irodalom

Agten, Els, *The Catholic Church and the Dutch Bible*. Leiden: Brill, 2020

Kiss-Tóth Christian, *A logika története*. (kézirat: előadás), Budapest: ELTE TTK, 2006.

Flügel, Christian, *Die Utrechter Union und die Geschichte ihrer Kirche*. Norderstedt: BoD, 2014.

Hammond, Nicholas, *Fragmentary Voices: Memory and Education at Port-Royal*. Tübingen, Gunter Narr Verlag, 2004.

Lékai Lajos O. Cist., *Ciszterciek*, Budapest, Szent István Társulat, 1991.

Magyar Paedagogia. Nagy J. Béla (szerk.), Budapest, a Magyar Paedagogiai Társaság kiadása, 1923.

Romanes, Ethel Duncan, *The Story of Port Royal*. New York, E. P. Dutton, 1907.

Sedgwick, Alexander, *The Travails of Conscience*, Cambridge: Harvard University Press. 1998.

The Biographical Dictionary of the Society for the Diffusion of Useful Knowledge. London: Longman, Brown, Green and Longmans, 1844.